

Hanteringen av hemliga tvångsmedel vid Åklagarkammaren i Malmö

1. SAMMANFATTNING

Åklagarkammaren i Malmö har överlag god ordning i tvångsmedelsakter och bevakningsärenden. Däremot har beslut om förstöring av material från tvångsmedelsanvändningen fattats för sent i drygt två tredjedelar av ärendena. Enligt nämnden bör det vid Åklagarkammaren införas rutiner för att bevaka att beslut om förstöring fattas i rätt tid.

I många tvångsmedelsärenden saknas skriftlig bekräftelse från Polismyndigheten om att materialet har förstörts. I flera av dessa ärenden har materialet bevarats mellan 4 och 12 månader efter det att åklagare beslutat om förstöring. Nämnden avser att ta upp Polismyndighetens bristande handläggning till utredning i ett särskilt ärende.

I ett tvångsmedelsärende har den första prövningen av om två av de enskilda ska underrättas om hemlig tvångsmedelsanvändning inte skett inom föreskriven tid. Dröjningsmålen har berott på att ansvarig åklagare inte varit i tjänst vid den aktuella tidpunkten. Nämnden är kritisk till att det vid kammaren inte förefaller ha funnits en åklagare som haft till uppgift att fatta beslut i frågor om hemliga tvångsmedel när ordinarie förundersökningsledare inte var i tjänst.

Innehåll

1. SAMMANFATTNING.....	1
2. GRANSKNINGEN.....	3
3. RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER.....	3
3.1 Inledning	3
3.2 Tillstånd till hemligt tvångsmedel	3
3.3 Förstöring av material	4
3.4 Underrättelser till enskilda.....	4
3.5 Dokumentation.....	5
4. NÄMNDENS IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNING	5
4.1 Tillstånd och verkställighet av tvångsmedelsbesluten.....	5
4.2 Förstöring av material	6
4.2.1 Beslut om förstöring	6
4.2.2 Avsaknad av intyg om att förstöring skett	6
4.3 Underrättelser till enskilda.....	7
4.4 Dokumentation.....	7
5. AVSLUTANDE SYNPUNKTER	8
6. BESLUT	8

2. GRANSKNINGEN

Nämnden har den 22 – 23 september 2015 genomfört en inspektion vid Åklagarkammaren i Malmö, varvid ett urval av ärenden avseende hemlig tvångsmedelsanvändning granskats. Inspektionen har omfattat tvångsmedelsärenden som inletts under åren 2012 – 2014. Granskningen har koncentrerats till de ärenden som inletts år 2014. De iakttagelser och slutsatser som redovisas i detta uttalande avser endast de ärenden som inletts under år 2014.

Nämnden har särskilt granskat

- om tillstånd har funnits till respektive tvångsmedelsåtgärd,
- om bestämmelserna om förstöring av upptagningar och uppteckningar från hemlig tvångsmedelsanvändning har följts,
- om bestämmelserna om underrättelse till enskild har följts och
- om vidtagna åtgärder har dokumenterats på ett tillfredsställande sätt.

Vidare har nämnden i vissa utvalda ärenden kontrollerat verkställigheten av tillståndsbesluten och besluten om förstöring av upptagningar och uppteckningar från tvångsmedelsanvändningen.

Nämndens iakttagelser har sammanställts i ett inspektionsprotokoll och åklagarkammaren har getts möjlighet att lämna synpunkter på innehållet i protokollet. Med anledning av de iakttagelser som gjorts vid granskningen har åklagarkammaren uppmanats att besvara vissa frågor.

3. RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER

3.1 Inledning

Bestämmelser om hemliga tvångsmedel, såsom t.ex. hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (hemlig avlyssning) och hemlig övervakning av elektronisk kommunikation (hemlig övervakning), finns framförallt i 27 kap. rättegångsbalken (RB).¹

3.2 Tillstånd till hemligt tvångsmedel

Beslut om hemlig avlyssning och hemlig övervakning meddelas av rätten efter framställning av åklagaren (27 kap. 21 § första stycket RB).²

¹ De rättsliga utgångspunkterna utgår från rättegångsbalkens bestämmelser per den 1 januari 2015. Innehållet i de för uttalandet aktuella bestämmelserna har dock inte ändrats i materiellt hänseende i förhållande till vad som gällde vid tidpunkten för tvångsmedelsanvändningen i de granskade ärendena.

² Under vissa förutsättningar får dock sedan den 1 januari 2015 tillstånd till åtgärderna ges av åklagaren i avvaktan på rättsens beslut (se 27 kap. 21 a § första stycket RB).

Ett tillstånd till hemlig avlyssning och hemlig övervakning får inte bestämmas längre än nödvändigt och får, när det gäller tid som infaller efter beslutet, inte överstiga en månad från dagen för beslutet (27 kap. 21 § andra stycket RB). Tillståndstiden kan förlängas genom förnyade beslut om hemlig avlyssning eller hemlig övervakning.

3.3 Förstöring av material

Reglerna om granskning, bevarande och förstöring av upptagningar och uppteckningar (material) från bland annat hemlig avlyssning och hemlig övervakning finns i 27 kap. 24 § RB. Material ska, i de delar det är av betydelse från brottsutredningssynpunkt, bevaras till dess förundersökningen har lagts ned eller avslutats eller, om åtal väckts, målet avgjorts slutligt. Om materialet är av betydelse för att förhindra förestående brott ska det bevaras så länge det behövs för detta ändamål. Materialet ska därefter förstöras.

I Åklagarmyndighetens rättspromemoria anges att ett förstöringsbeslut ska vara skriftligt och diarieföras samt att den åklagare som är eller har varit förundersökningsledare ska ansvara för att diarieföring sker. Vidare anges att förstöringsbesluten ska expedieras till Polismyndigheten och att åklagaren i beslutet ska begära en skriftlig bekräftelse från Polismyndigheten om att förstöring skett.³

3.4 Underrättelser till enskilda

Bestämmelser om underrättelse till enskild med anledning av hemlig tvångsmedelsanvändning finns i 27 kap. 31-33 §§ RB. Syftet med bestämmelserna är att ge den som utsatts för ett hemligt tvångsmedel möjlighet att i efterhand bedöma vilket integritetsintrång som åtgärden har inneburit och att reagera mot vad han eller hon kan anse ha varit en rättsstridig åtgärd.⁴

Underrättelseskyldigheten ska fullgöras av den åklagare som är eller har varit förundersökningsledare (14 b § första stycket förundersökningskungörelsen [1947:948]). Om den åklagare som är eller har varit förundersökningsledare inte kan fullgöra sin underrättelseskyldighet ska denna i stället fullgöras av en annan åklagare (14 b § tredje stycket).

Huvudregeln är att den som är eller har varit misstänkt för brott ska underrättas om hemlig tvångsmedelsanvändning som han eller hon har utsatts för (27 kap. 31 § första stycket RB). En underrättelse behöver dock inte lämnas om viss

³ RättsPM 2012:8, Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden, s. 23.

⁴ Prop. 2006/07:133 s. 30.

sekretess gäller och ska inte lämnas om förundersökningen angår vissa särskilt angivna brott (33 § andra och tredje styckena). Vidare behöver en underrättelse inte lämnas om integritetsintrånget, under vissa förutsättningar, kan antas vara ringa (31 § andra stycket). En underrättelse behöver inte heller lämnas till den som redan fått del av eller tillgång till uppgifterna under förundersökningen eller om underrättelsen med hänsyn till omständigheterna uppenbart är utan betydelse (31 § femte stycket).

En underrättelse ska lämnas så snart det kan ske utan men för utredningen, dock senast en månad efter det att förundersökningen avslutades (31 § fjärde stycket). Nämnden har tidigare uttalat att denna frist beräknas från det att den misstänkte avfördes från utredningen.⁵ Skyddas uppgifterna av vissa bestämmelser om sekretess ska underrättelsen skjutas upp till dess sekretess inte längre gäller (33 § första stycket). Har det på grund av sekretess inte kunnat lämnas någon underrättelse inom ett år från det att förundersökningen avslutades får underrättelse underlåtas (33 § andra stycket). Åklagaren är i dessa fall skyldig att underrätta nämnden om sitt beslut (14 b § andra stycket förundersökningskungörelsen).

3.5 Dokumentation

Enligt Åklagarmyndighetens föreskrifter om diarieföring (ÅFS 2005:19) ska uppgifter om hemliga tvångsmedel registreras i ett tvångsmedelsdiarium (3 §). De uppgifter som krävs för att kunna följa handläggningen av ett ärende ska registreras i diariet (6 §).

Av Åklagarmyndighetens föreskrifter om dokumentation och underrättelser vid tvångsmedel (ÅFS 2005:30) framgår att en åklagare som beslutar om användande eller hävande av ett tvångsmedel ska dokumentera beslutet. Det ska av dokumentationen, utöver annat, framgå vem som har fattat beslutet och tidpunkten för det (1 §).

4. NÄMNDENS IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNING

4.1 Tillstånd och verkställighet av tvångsmedelsbesluten

I samtliga tvångsmedelsärenden finns tillstånd från rätten till de hemliga tvångsmedelsåtgärderna.

I de ärenden som kontrollerats har verkställighet skett inom ramen för tillstånden.

⁵ Se ”Rapport avseende Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens iakttagelser och synpunkter från granskning av åklagarväsendets hantering av hemliga tvångsmedel” beslutad den 8 juni 2010 (nämndens ärende dnr 2010-6-3).

4.2 Förstöring av material

4.2.1 Beslut om förstöring

I de tvångsmedelsärenden där förstöringstidpunkten får anses ha inträtt har beslut om förstöring fattats i samtliga fall utom ett⁶. I drygt två tredjedelar av dessa ärenden har dock besluten fattats mellan 2 och 15 månader för sent. Ansvariga åklagare har uppgett att de sena besluten om förstöring beror på förbiseenden.

I två tvångsmedelsärenden diariefördes och expedierades åklagarens beslut om förstöring till Polismyndigheten först 9 respektive 10 månader efter det att besluten fattades. Ansvarig åklagare har uppgett att anledningen till detta var att akterna av misstag placerades i fel hög i aktskåpet varför besluten förbisågs vid diarieföring och expediering.

Nämnden finner det betänkligt att beslut om förstöring av material inte har fattats och expedierats inom föreskriven tid. Det vore av värde att det vid åklagarkammaren införs rutiner gällande bevakning av att beslut om förstöring av material fattas i rätt tid.

4.2.2 Avsaknad av intyg om att förstöring skett

I många ärenden saknas dokumentation av att beslut om förstöring av material har verkställts. I dessa ärenden har ansvariga åklagare uppmanats att till nämnden inkomma med uppgifter om materialet har förstörts och om verkställigheten i så fall har dokumenterats. Flera av de ansvariga åklagarna har med anledning av nämndens frågeställningar vänt sig till Polismyndigheten och därefter till nämnden redovisat följande uppgifter från Polismyndigheten.

I ett par ärenden har materialet förstörts i nära anslutning till åklagarens beslut men verkställigheten har av förbiseende inte dokumenterats. Detta kommer att åtgärdas inom kort. I flera ärenden har besluten inte verkställts beroende på att ansvarig handläggare har varit långtidssjukskriven, har pensionerats eller inte vidtagit adekvata åtgärder som krävts för att materialet ska förstöras. Polismyndigheten kommer nu att ombesörja att materialet förstörs.

Nämnden har från Polismyndigheten inhämtat uppgift om att materialet i de aktuella ärendena nu har förstörts.

I några ärenden har nämndens frågeställningar inte föranlett ansvariga åklagare att kontakta Polismyndigheten för att kontrollera om verkställighet av förstöringsbesluten har skett samt att inforra förstöringsintyg. I dessa ärenden förutsätter nämnden att berörda åklagare omgående vidtar erforderliga åtgärder.

⁶ I det ärendet har beslut om förstöring av material fattats först efter det att åklagaren under inspektionen uppmärksammats på att sådant beslut saknas.

Kammarchefen har uppgett i huvudsak följande.

Anledningen till att det i många ärenden saknas dokumentation om att förstöring har skett är att Polismyndigheten inte ger in förstöringsintyg. Sedan år 2015 har vice chefsadministratören i uppdrag att, bl.a. genom kvartalsvisa påminnelser till Polismyndigheten, bevaka att förstöringsintyg inkommer. Den införda rutinen har medfört viss förbättring från Polismyndighetens sida men det krävs fortfarande mycket ”jagande” efter intygen. Områdeschefen för Åklagarområde Syd har för avsikt att inom kort ta upp frågan på ett samrådsmöte med ledningen för Polismyndigheten, region Syd.

I flera av de ärenden i vilka förstöringsintyg saknats vid inspektionstillfället har nämndens granskning visat att materialet bevarats mellan 4 och 12 månader efter det att åklagare beslutat om förstöring. Nämnden noterar att åklagarkammaren har vidtagit åtgärder i syfte att försöka förmå Polismyndigheten att bättre efterkomma åklagares beslut om förstöring. Nämnden avser att ta upp Polismyndighetens brister i handläggningen till utredning i ett särskilt ärende.

4.3 Underrättelser till enskilda

I samtliga tvångsmedelsärenden utom två har den första prövningen av om den enskilde ska underrättas om användning av hemliga tvångsmedel skett inom en månad från det att förundersökningen avslutats. I ett av ärendena har den första prövningen av om en sådan underrättelse kan lämnas skett ett par veckor för sent, vilket enligt ansvarig åklagare berott på ett förbiseende. I ett annat ärende har den första prövningen skett först 5 månader efter det att två av de enskilda avförts från utredningen, dvs. 4 månader för sent.

Ansvarig åklagare i det sist nämnda ärendet har uppgett att dröjsmålen berott på att hon under en längre tid inte varit i tjänst.

Nämnden ser allvarligt på att det vid kammaren inte förefaller ha funnits någon åklagare som, i förundersökningsledarens frånvaro, haft till uppgift att ansvara för exempelvis prövningen av om underrättelse ska ske. I Åklagarmyndighetens rättspromemoria⁷ ges förslag på rutiner för säkerställande av att det alltid finns en åklagare som kan fatta beslut i frågor om hemliga tvångsmedel när denna uppgift, t.ex. på grund av tjänstledighet eller pension, inte kan fullgöras av ansvarig åklagare.

4.4 Dokumentation

Utöver de brister som nämnts under avsnitt 4.2 är det överlag god ordning i tvångsmedelsakter och bevakningsärenden. I samtliga ärenden som granskats

⁷ RättsPM 2012:8, Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden, s. 40.

och där åklagare i förtid hävt tvångsmedelsåtgärderna har besluten dokumenterats i enlighet med vad som föreskrivs i Åklagarmyndighetens föreskrifter.⁸ Även beslut att underrätta enskild om hemlig tvångsmedelsanvändning finns som regel dokumenterade i ärendena. Vidare har åklagares beslut om förstöring dokumenterats i samtliga ärenden.

I de flesta ärenden saknas emellertid dokumentation om när förundersökningen avslutades, när den enskilde avfördes från utredningen eller när målet avgjordes slutligt. Som framgår av Åklagarmyndighetens rättspromemoria⁹ talar övervägande skäl för att sådana uppgifter bör dokumenteras i tvångsmedelsdiariet eftersom uppgifterna utgör utgångspunkt för när underrättelseskyldigheten respektive förstöringsskyldigheten inträder.

5. AVSLUTANDE SYNPUNKTER

Vad som i övrigt förekommit föranleder inget uttalande från nämnden.

6. BESLUT

Med detta uttalande avslutas ärendet.

På Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens vägnar

Sigurd Heuman

I avgörandet har deltagit: Sigurd Heuman (ordförande), Barbro Thorblad, Cecilia Dalman Eek, Linnéa Darell, Berit Jóhannesson, Zayera Khan, Christina Linderholm, Ewa Samuelsson och Jonas Åkerlund (enhälligt).

Föredragande: Anna Backman

⁸ 1 § ÅFS (2005:30).

⁹ RättsPM 2012:8, Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden, s. 22.

Expedition till:

Åklagarkammaren i Malmö

Kopia för kännedom till:

Åklagarmyndigheten (Huvudkontoret, Tillsynsavdelningen)

Ekobrottsmyndigheten